Ewa Godlewska

Lublin

EWOLUCJA AUSTRIACKIEJ POLITYKI WOBEĆ MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH W XX WIEKU

1. Wprowadzenie

Austriacka polityka wobec mniejszości narodowych ulegała w XX wieku licznym przeobrażeniom. Austria weszła w ten okres jako monarchia dualistyczna o zróżnicowanej strukturze etnicznej. Kilkadziesiąt lat później była już państwem, w którym mniejszości stanowiły bardzo niewielki odsetek ludności. W ciągu tego okresu zmianie uległo oficjalne nazewnictwo, stosunek władz państwowych do poszczególnych grup, i co najważniejsze – zakres ochrony prawnej. Otwarta wrogość zastąpiona została przez politykę dialogu. Nie był to jednak proces łatwy. Obfitował bowiem w momenty dramatyczne, jak dwa światowe konflikty zbrojne, czy włączenie Austrii do Niemiec w 1938 roku. Przez długi czas społeczeństwo austriackie traktowane było jako odłam narodu niemieckiego. Wszystkie te wydarzenia wpłynęły na postawę ludności oraz władz wobec zamieszkujących terytorium Austrii grup. Wymownym dowodem ewolucji w polityce państwowej był rok 1976 i uchwalenie Ustawy o grupach narodowościowych (*Volksgruppengesetz*). Nie obyło się jednak bez poważnych problemów zarówno na etapie prac przygotowawczych, jak i późniejszych prób liberalizacji prawa. Nie zmienia to jednak faktu, że Austria może się poszczycić długą tradycją w odniesieniu do ochrony praw mniejszości narodowych.

W Austrii obowiązuje obecnie model uzależniający przyznawanie praw od statusu danej społeczności. Główna linia podziału przebiega między mniejszościami uznanymi (*anerkannte Minderheiten*) oraz nieuznanymi (*unanerkannte Minderheiten*). Do grona pierwszych zalicza się Słoweńców,

Chorwatów, Węgrów, Romów, Czechów i Słowaków. Poniższy tekst dotyczy w dużej mierze tych właśnie mniejszości, choć znajdują się w nim również odniesienia do innych grup.

2. Polityka wobec mniejszości w okresie monarchii dualistycznej

U progu XX wieku losy mniejszości narodowych na omawianym obszarze naznaczone zostały przez rozwiązania prawne Austro-Węgier. W celu lepszego zrozumienia panującej wówczas sytuacji należy cofnąć się do roku 1867, kiedy to uchwalono tzw. konstytucję grudniową. Stała się ona podstawą znacznych przeobrażeń na ówczesnej mapie politycznej Europy. Dwa odrębne do tej pory państwa miały tworzyć jedną strukturę, która połączona została m.in. osobą wspólnego monarchy, ministra spraw zagranicznych, finansów i wojny. W stosunkach wewnętrznych zachowano jednak dużą odrębność, czego przejawem było stosowanie odrębnych nazw – Przedlitawii (dla Austrii) oraz Zalitawii (dla Węgier)¹. Owa odrębność miała się okazać brzemienna w skutkach dla poszczególnych mniejszości.

Całe terytorium monarchii zamieszkiwało wówczas kilkanaście narodowości, różniących się nie tylko językiem i kulturą, ale również statusem społecznym. Pod tym ostatnim względem dominowali austriaccy Niemcy, Węgrzy, Polacy i Czesi. Społeczności te charakteryzowały się stosunkowo dużym odsetkiem inteligencji i szlachty; w ich rękach znajdował się również przemysł. Część z narodowości posiadała długą tradycję państwowości, u innych proces „samodzielnego myślenia” dopiero się zaczynał. Wszystkie te różnice wpłynęły na rozbieżne interesy, jakie ścierały się ze sobą praktycznie w całym okresie istnienia Austro-Węgier.

Wewnętrzne zróżnicowanie pogłębiał fakt, że w poszczególnych częściach składowych monarchii realizowano odmienną politykę wobec mniejszości. Na obszarach leżących na wschód od rzeki Litawy dominowały rozwiązania siłowe i wrogość wobec wszystkiego co nie madziarskie. Głównym narzędziem wynaradawiania była natomiast oświata.

Sama konstytucja z 21 grudnia 1867 roku odnosiła się do kwestii mniejszościowej w artykule 19. Znalazły się w nim gwarancje równouprawnienia, zachowania i pielęgnowania kultury oraz języka, nauczania tego ostatniego w szkołach oraz jego obecności w życiu publicznym, w tym w urzędach².

¹ Oficjalna nazwa Przedlitawii to Królestwa i kraje reprezentowane w Radzie Państwa, Zalitawii zaś – Kraje Korony Świętego Stefana.

² *Staatsgrundgesetz vom 21. Dezember 1867 über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder*, *Reichsgesetzblatt* (dalej: RGBL.) Nr. 142/1867.

W praktyce realizacja wyżej wymienionych praw była utrudniona. Na terytorium Przedlitawii obowiązywała od 1869 roku ustawa szkolnictwie (*Reichsvolksschulgesetz*)³, która dla samych mniejszości była bardzo niekorzystna. Oprócz kilku istotnych zmian, jak np. wydłużenie obowiązku szkolnego z 6 do 8 lat, ograniczono również wpływ kościoła na oświatę. Uderzyło to przede wszystkim w zamieszkującą Karyntię mniejszość słoweńską. Księża katoliccy, którzy do tej pory niejednokrotnie ponosili ciężar prowadzenia szkół, zostali tej możliwości pozbawieni. Należy dodać, że duchowieństwo stanowiło wówczas jeden z głównych ośrodków życia kulturowego mniejszości. Na mocy ustawy cały system szkolnictwa przeszedł w ręce państwa. Formalnie zachowano jednak prawo do nauki języka mniejszości w tzw. *utraquistische Schule*. W placówkach tych nauka miała odbywać się w dwóch językach w takim samym wymiarze. W rzeczywistości jednak wyglądało to zupełnie inaczej. Obowiązywała w nich bowiem jedna zasada – nauka języka słoweńskiego uzależniona była od umiejętności komunikacji w języku niemieckim. Uwzględniając przy tym brak odpowiednich kompetencji nauczycieli oznaczało to w praktyce naukę niemieckojęzyczną. Taki system obowiązywał do 1941 roku, a przez członków mniejszości określany był jako narzędzie germanizacji („*Germanisierungsinstrument*“)⁴.

W Zalitawii sytuacja zaostrzała się w kolejnych latach. Początkowo przepisy były mniejszościom raczej przychylne. Jednym z pierwszych uregulowań prawnych na tym obszarze była ustawa z 9 grudnia 1868 roku. Zostało w niej zawarte sformułowanie, że „*wszyscy obywatele państwa węgierskiego tworzą w sensie politycznym jeden niepodzielny i jednolity naród, naród węgierski*”⁵. Określono jednocześnie, że węgierski ma być językiem państwowym. Niemniej jednak ustawa gwarantowała możliwość zachowania tradycji, kultury, czy też języków mniejszości narodowych. Te ostatnie mogły stanowić języki pomocnicze. Ich stosowanie ograniczało się do samorządu oraz sądownictwa niższego szczebla. Okręgi kościelne posiadały natomiast swobodę w określeniu jaki język będzie używany do sporządzania dokumentów, statystyk dotyczących wiernym i innych czynności związanych z kultem religijnym. Taka dobrowolność dotyczyła również oświaty. W szkołach wyznaniowych dopuszczono chorwacki w formie języka wykładowego⁶.

³ Gesetz vom 14. Mai 1869, durch welches die Grundsätze des Unterrichtswesens bezüglich der Volksschulen festgestellt werden, RGBL. Nr. 62/1869.

⁴ http://www.elnet.at/dossier/vereinsleben_und_schulwesen [data odczytu: 01.12.2013], H. D. Pohl, *Die ethnisch-sprachlichen Voraussetzungen der Volksabstimmung*, <http://members.chello.at/heinz.pohl/Volksabstimmung.htm> [data odczytu: 01.12.2013].

⁵ H. Wereszycki, *Pod berłem Habsburgów. Zagadnienia narodowościowe*, Kraków 1986, s. 237.

⁶ *Ibidem*; S. Geosits, *Die burgenländischen Kroaten. Im Wandel der Zeiten*, Wien 1986, s. 136.

Henryk Wereszycki podkreślał, że „ta ustawa była najdalej posuniętą ustępliwością w stosunku do niemadziarskich narodowości”⁷. Zwracał również uwagę na fakt słabej jej realizacji. Kolejne lata były tego dowodem. Zmiana była już widoczna pod koniec lat siedemdziesiątych XIX wieku. W 1879 roku uchwalono bowiem ustawę o szkolnictwie, która w znaczny sposób ograniczała dotychczasowe prawa Chorwatów. Na jej mocy wprowadzono obowiązek nauki języka węgierskiego we wszystkich szkołach ludowych. Każdy nauczyciel musiał posiadać odpowiednie umiejętności językowe. Zasady te w praktyce obowiązywały również placówki prywatne. System subwencji państwowych został bowiem tak skonstruowany, że zainteresowane wsparciem ze strony władz placówki musiały dostosowywać się do stawianych warunków⁸.

W 1883 roku, na mocy stosownego rozporządzenia, wprowadzono ponadto obowiązek nauki języka i literatury węgierskiej we wszystkich gimnazjach⁹. W 1902 roku wprowadzono natomiast nakaz nauczania języka węgierskiego także w szkołach wyznaniowych, które do tej pory zachowywały względną autonomię¹⁰. Madziaryzację szkół utrwaliła ustawa z 1907 roku – tzw. *Apponyische Schulgesetz*. Na jej podstawie wprowadzono obowiązek nauczania węgierskiego w wymiarze umożliwiającym uczniom zdobycie wysokich umiejętności językowych. Każde dziecko kończące ostatnią klasę szkoły ludowej musiało biegle posługiwać się językiem państwowym¹¹.

Wszystkie powyższe działania miały przyczynić się do poprawy ówczesnych statystyk, które dla węgierskich władz były niepokojące. Mimo bowiem, że Węgrzy dominowali pod względem politycznym, gospodarczym i kulturowym, to w rzeczywistości stosunkowo niewiele osób posługiwało się językiem węgierskim. Zgodnie z wynikami spisu powszechnego z 1900 roku aż 40% węgierskich obywateli nie umiało posługiwać się językiem państwowym. W Burgenlandzie¹² odsetek osób, które nie znały węgierskiego wynosił aż 81,7%¹³. Jak pokazały późniejsze badania madziaryzacja poprzez oświatę nie przyczyniła się jednak do spektakularnych sukcesów w tej materii.

To, że system nauczania odgrywał ogromną rolę w polityce państwa świadczyła wypowiedź jednego z autorów węgierskich, który stwierdził,

⁷ H. Wereszycki, *Pod berłem...*, s. 237.

⁸ *Ibidem*, s. 242.

⁹ *Ibidem*, s. 243.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Do traktatu z Trianon z 1920 r. dzisiejszy Burgenland stanowił terytorium dawnych węgierskich komitatów Sopron Moson i Vas.

¹³ S. Geosits, *Die burgenländischen Kroaten...*, s. 137.

iż „szkoła miała służyć temu, by wchodził do niej chłopski syn któregoś z podporządkowanych narodów, zaś wychodził z niej węgierski pan, obcy już narodowi, z którego się wywodził”¹⁴.

Przełom XIX i XX wieku był okresem trudnym w szczególności dla Słowenów i Chorwatów. Należy jednak wspomnieć o szczególnie restrykcyjnej polityce wobec Romów. Zapoczątkowana już wcześniej polityka wyniszczania była kontynuowana. Wraz z napływem ludności cygańskiej na terytorium Austro-Węgier sytuacja ulegała zaostrzeniu. Kolejne decyzje władz państwowych ograniczały prawa Romów. Przykładem było chociażby rozporządzenie z 1870 roku. Na jego mocy wprowadzono zakaz wkraczania członków mniejszości cygańskiej na tereny landów Styrii i Dolnej Austrii¹⁵. Rozporządzenie z 1888 roku dotyczyło natomiast zwalczania wędrujących grup i zmuszania ich do osiadłego trybu życia¹⁶. Znamiennym było to, że prawodawca posługiwał się określeniem „banda cygańska”. W 1909 roku wprowadzono z kolei w życie zarządzenie dopuszczające, czy nawet nakazujące aresztowania członków wszystkich grup cygańskich obecnych na terytorium Burgenlandu¹⁷.

Na początku XX wieku istniał więc szereg regulacji prawnych, które odnosiły się bezpośrednio do zamieszkujących dualistyczną monarchię narodowości. Większość z nich miała charakter restrykcyjny, co w szczególności dotyczyło Zalitawii. Głównym zaś narzędziem wynaradawiania był system oświaty. Należy pamiętać, że okres ten przypadł na pogłębiający się kryzys Austro-Węgier. Na przełomie wieków XIX i XX coraz częściej zdawano sobie sprawę z konieczności uregulowania kwestii narodowościowej. Politycy austriaccy byli świadomi, że od tego zależą losy monarchii. Priorytetami były przede wszystkim sprawa czeska (ze względu na coraz częstsze dążenia do wyodrębnienia Korony św. Wacława na wzór pozycji Węgrów¹⁸) oraz agresywna polityka władz Zalitawii wobec mniejszości niemadziarskich. Węgrzy, wykorzystując swoją przewagę skutecznie sprzeciwiali się wszelkim próbom liberalizacji prawa i nadawaniu poszczególnym społecznościom jakiegokolwiek autonomii. Splot wydarzeń międzynarodowych oraz coraz mocniejsze tendencje odśrodkowe (choć niekoniecznie zakładające niezależność od Austro-Węgier) spowodowały, że los monarchii został jednak przesądzony.

¹⁴ Cyt. za: M. Waldenberg, *Narody zależne i mniejszości narodowe w Europie Środkowo-Wschodniej. Dzieje konfliktów i idei*, Warszawa 2000, s. 91.

¹⁵ G. Baumgartner, *6x Österreich. Geschichte und aktuelle Situation der Volksgruppen*, Klagenfurt 1995, s. 111.

¹⁶ Roma. *Österreichische Volksgruppenhandbücher*, Band 3, Wien 1996, s. 26.

¹⁷ G. Baumgartner, *6x Österreich...*, s. 117.

¹⁸ Więcej na ten temat w: H. Wereszycki, *Historia Austrii. Wydanie drugie poprawione i uzupełnione*, Wrocław 1986, s. 237–238, 244–245.

3. Mniejszości narodowe w polityce władz I Republiki oraz III Rzeszy

Po upadku dualistycznej monarchii państwo austriackie stało się niemal jednolite pod względem etnicznym. Była to radykalna zmiana w stosunku do wcześniejszego stanu. Jednocześnie władze stanęły w obliczu nowych wyzwań. O losach mniejszości decydował przebieg wcześniejszych działań wojennych oraz sytuacja w Europie, która ulegała gwałtownym przeobrażeniom. Niezmiernie istotne w tym kontekście były wydarzenia dotyczące przynależności narodowej Karyntii i Burgenlandu. Duży wpływ miało również powstanie Czechosłowacji.

Wraz z końcem wojny jednym z priorytetów było ustalenie austriackich granic, gdyż niemal wszystkie były kwestionowane przez państwa ościennie. W latach 1918–1919 doszło do walk na terytorium Karyntii, a wydarzenia te określa się mianem karyntkiej wojny obronnej (*Kärntner Abwehrkampf*)¹⁹. Ostatecznie jednak o losach landu zadecydowało referendum, które zgodnie z postanowieniami konferencji pokojowej w Paryżu, zostało przeprowadzone w dniu 10 października 1920 roku²⁰. Za przynależnością Karyntii do Austrii opowiedziało się 59,01% uprawnionych, tym samym przypieczętowując los ludności słoweńskojęzycznej²¹. O losach Burgenlandu zadecydowano na konferencji pokojowej w Saint Germain-en-Laye i Trianon. Na mocy postanowień został on przyłączony do Austrii. Nie obyło się jednak bez protestów ludności węgierskiej. Skutkiem było przeprowadzanie plebiscytu w części landu, w rezultacie czego oddano terytorium wokół miasta Sopron²². Teren ten, choć niewielki, miał jednak strategiczne znaczenie. Tutaj zlokalizowane były główne ośrodki przemysłowe Burgenlandu²³.

¹⁹ Wydarzenia te zostały upamiętnione w hymnie Karyntii. W ostatniej jego zwrotce znajduje się sformułowanie „wo man mit Blut die Grenze schrieb” („gdzie granicę krwią zapisano”).

²⁰ Szerzej na temat ówczesnych wydarzeń zob. H. Valentin, *Der Sonderfall. Kärntner Zeitgeschichte 1918–2004*, Klagenfurt–Ljubljana–Wien 2005, s. 19–28.

²¹ *Kärntner Slowenen. Österreichische Volksgruppenhandbücher*, Band 1, Wien 1993, s. 12.

²² Miasto Sopron zyskało sobie sławę najwierniejszego sprzymierzeńca Węgier. Podczas plebiscytu aż 72,8% głosujących opowiedziało się przeciwko przyłączeniu do Austrii, http://www.ned.univie.ac.at/CMS/Broschueren/Musik_Sprache_Identitaet/Sprachgruppen_und_Mehrsprachigkeit_in_Burgenland [data odczytu: 14.03.2012].

²³ Więcej na temat kształtowania granic w: E. Godlewska, *Ochrona praw grup narodowościowych w Austrii*, Lublin 2011, s. 48–50. Na temat pozostałych sporów granicznych, m.in. z Włochami i Szwajcarią, zob. w: H. Wereszycki, *Historia Austrii*, Wrocław 1986 oraz Z. Tomkowski, *Powstanie Pierwszej Republiki Austrii*, w: *Z dziejów Austrii i stosunków polsko-austriackich*, pod. red. Z. Tomkowskiego, Łowicz 2000.

Omawiany okres stanowił ciężką próbę dla mniejszości, które znalazły się w granicach Austrii. Ówczesną politykę władz określić należy jako restrykcyjną, a prawie wszystkie akty prawne skierowane były przeciwko poszczególnym grupom. Było to widoczne w kolejnych latach okresu międzywojennego, kiedy to wskutek kryzysu gospodarczego i politycznego w Austrii doszło do wzmocnienia ruchów radykalnych i nacjonalistycznych. Finałnym momentem radykalizacji nastrojów był Anschluss Austrii do Niemiec.

Jedynym w zasadzie wyjątkiem była sytuacja Czechów i Słowaków w Wiedniu. Wynikało to głównie z unormowania stosunków na mocy dwustronnego Porozumienia z Brünn z 1920 roku²⁴. Z punktu widzenia mniejszości ważne były zawarte w nim przepisy dotyczące szkolnictwa (artykuły 17–20), które nadawały dużą swobodę szkołom prywatnym. Mogły one decydować o nauczonym języku i jego wymiarze. W połowie lat dwudziestych istniało 31 czechosłowackich placówek oświatowych różnego szczebla. Wtedy też po raz pierwszy pojawiła się możliwość zdawania matury w języku mniejszości²⁵.

Po roku 1938 przystąpiono do agresywnej germanizacji, która dotknęła wszystkie grupy. Języki mniejszościowe usuwano z życia publicznego, ze szkół a nawet kościołów. Niszczono nagrobki w językach innych niż niemiecki. Rozwiązywano wszystkie stowarzyszenia mniejszościowe, a ich siedziby demolowano. Zakazano organizowania imprez kulturowych związanych z tematyką mniejszości narodowych oraz wydawania jakichkolwiek czasopism. Dramatyczna była sytuacja Romów. Tuż po I wojnie światowej wprowadzono przymusowe liczenie cygańskich domostw. Zakazywano przemieszczania się poza obręb zamieszkiwanej gminy. Powszechną praktyką było fotografowanie wszystkich Romów i zakładanie specjalnych kartotek (tzw. „Zigeunerkartothek”)²⁶. W 1936 roku utworzono w Wiedniu Urząd Centralny do Zwalczania Cygaństwa (*Zentralstelle zur Bekämpfung des Zigeunerunwesens*)²⁷. Jednak był to jedynie wstęp do skali prześladowań z czasów nazizmu²⁸.

O wrogości, która zdominowała omawiany okres świadczyć miały popularne wówczas sformułowania: „*Kärtner sprich Deutsch, Sprache ist*

²⁴ Vertrag vom 7. Juni 1920 zwischen der tschecho-slowakischen Republik und der Republik Österreich über Staatsbürgerschaft und Minderheitenschutz (Brünner Vertrag), Bundesgesetzblatt (dalej: BGBl.) Nr. 163/1921.

²⁵ Tschechen. Österreichische Volksgruppenhandbücher, Band 2, Wien 1996, s. 30.

²⁶ Roma. Österreichische..., s. 13–14; G. Baumgartner, 6x Österreich..., s. 112.

²⁷ http://www.ned.univie.ac.at/CMS/Broschueren/Musik_Sprache_Identitaet/Sprachgruppen_und_Mehrsprachigkeit_in_Burgenland [data odczytu: 14.03.2012].

²⁸ Więcej na temat polityki wobec mniejszości z okresu I Republiki w: E. Godlewska, *Ochrona praw...*, s. 51–56.

Ausdruck deiner Gesinnung” („Karyntia mówi po niemiecku, język wyraża twój sposób myślenia”)²⁹ oraz „*Aufräumen mit Allem was noch Magyarisch ist*” („Oczyścić wszystko co jeszcze jest madziarskie”)³⁰.

Już w okresie II wojny światowej wielu członków mniejszości zmuszono do pracy w niemieckich fabrykach a nawet umieszczano w obozach koncentracyjnych. Efektem takich działań było organizowanie zbrojnego ruchu oporu. W 1941 powstał z inicjatywy Słoweńskiej Partii Komunistycznej Front Wyzwolenia (*Befreiungsfront, Osvobodilna fronta*), będący politycznym ramieniem słoweńskich partyzantów³¹. W Wiedniu powstały z kolei trzy grupy czeskiego oporu – *tschechische Sektion der KPÖ, Curie, Libuše*³².

Wrogość z tego okresu skierowana była przede wszystkim wobec Romów, ale również wobec wszystkiego co madziarskie. Widać więc wpływ wcześniejszych doświadczeń. Po I wojnie światowej nastąpił odwrót od liberalizmu a na poprawę sytuacji trzeba było czekać nawet kilkadziesiąt lat.

4. Polityka władz austriackich po II wojnie światowej

Pierwsze lata po II wojnie światowej to dla społeczeństwa austriackiego powolny i trudny powrót do normalności. Przebiegał on w specyficznych warunkach. Funkcjonowanie stref okupacyjnych spowodowało konieczność przeorganizowania życia politycznego. Głównym celem było wówczas uzyskanie pełnej suwerenności, w obliczu czego kwestia mniejszościowa odgrywała drugorzędną rolę. Większe znaczenie przywiązywano do niej w kontekście polityki zagranicznej, czego przykładem były wysiłki dotyczące unormowania stosunków w Południowym Tyrolu³³.

²⁹ H. Valentin, *Der Sonderfall...*, s. 124–129; *Kärntner Slowenen...*, s. 14; http://www.doew.at/thema/slo/177_slo.html [data odczytu: 23.07.2007].

³⁰ http://www.ned.univie.ac.at/CMS/Broschueren/Musik_Sprache_Identitaet/Sprachgruppen_und_Mehrsprachigkeit_in_Burgenland [data odczytu: 14.03.2012].

³¹ H. Valentin, *Der Sonderfall...*, s. 130–136; http://www.doew.at/thema/slo/177_slo.html [data odczytu: 23.07.2007].

³² *Tschechen. Österreichische...*, s. 12–13.

³³ Region ten leży w północno-wschodniej części Włoch. Graniczy z Austrią i Szwajcarią. Podzielony jest na dwie prowincje – Trydent i Bolzano. W tej ostatniej zamieszkuje przeważająca część ludności niemieckojęzycznej. Znalazła się ona w granicach Włoch na podstawie porozumień zawartych w układzie z Saint Germain. W 1946 roku obie strony podpisały tzw. układ de Gasperi–Gruber. Dotyczył on niemieckojęzycznych mieszkańców regionu i przyznawał im równe prawa w stosunku do ludności posługującej się językiem włoskim. Układ miał być gwarancją nieskrępowanego rozwoju kulturalnego, gospodarczego, możliwości nauczania we własnym języku w szkołach ludowych i średnich, używania go w urzędach, jak również dwujęzycznego nazewnictwa topograficznego. Służyć miało temu między innymi przyznanie niezależnej władzy ustawodawczej i wykonawczej. Na mocy układu wprowadzono również prawo do przywrócenia nazwisk niemieckich zitalia-

W polityce wewnętrznej działania władz polegały w głównej mierze na przywracaniu regulacji sprzed wojny – głównie z zakresie dwujęzycznego nauczania w Karyntii i Burgenlandzie. Okres ten stanął również pod znakiem odradzania życia kulturalnego mniejszości. Spora jednak część tych społeczności ulegała w tym czasie asymilacji. Jedną z przyczyn były problemy gospodarcze, co szczególnie zauważalne było na terenach znajdujących się w radzieckiej strefie okupacyjnej. Ludność w wielu przypadkach zmuszona była do migracji do większych ośrodków miejskich, co spowodowało większe rozproszenie wśród mniejszości.

Zmianę sytuacji przyniósł rok 1955 i ustanowienie Traktatu Państwowego³⁴, dotyczącego odbudowy niezależnego i demokratycznego państwa austriackiego i zakończenia okresu okupacji. W dokumencie tym zwrócono uwagę na kwestię mniejszościową w artykule 7. W ustępie pierwszym stwierdzono, iż „Obywatele austriaccy należący do mniejszości słoweńskiej i chorwackiej, zamieszkujący mieszane pod względem etnicznym terytorium Karyntii, Burgenlandu oraz Styrii, korzystają z tych samych praw co pozostali obywatele Austrii, włącznie z prawem do zakładania i posiadania własnych organizacji, zgromadzeń, jak również prasy we własnym języku”³⁵.

W ustępie drugim zawarto gwarancję, że członkowie wyżej wymienionych mniejszości „mają prawo do nauczania podstawowego w języku słoweńskim i chorwackim oraz do proporcjonalnej liczby szkół średnich; w związku z tym plany nauczania będą odpowiednio zmodyfikowane oraz utworzona zostanie jednostka władz szkolnych dla tego typu szkół”³⁶.

nizowanych w okresie faszyzmu. W późniejszych latach, w związku z niewywiązywaniem się strony włoskiej z przyjętych zobowiązań, dochodziło do konfliktów. Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych trwały intensywne prace nad uchwaleniem nowego statusu regionu. Ostatecznie te regulacje weszły w życie w 1972 roku. Na ich mocy zrównano całkowicie oba języki. Wprowadzono między innymi kryterium proporcjonalności etnicznej przy zatrudnianiu w urzędach, możliwość stosowania niemieckiego w procesach sądowych, w postępowaniu przed urzędami publicznymi, jak również w dziedzinie oświaty. Por.: W. Misiuda-Rewera, *Regionalizm i mniejszości językowe we Włoszech*, Lublin 1997, s. 81–82; G. Janusz, *Dwustronne porozumienia o prawach mniejszości jako nowa jakość ochrony mniejszości w Europie na przełomie XX i XXI wieku*, [w:] *Narody XXI wieku*, „Forum Politologiczne”, t. 5, pod red. A. Hołuba, Olsztyn 2007, s. 57–59.

³⁴ *Wiederherstellung eines unabhängigen und demokratischen Österreich*, BGBl. Nr. 152/1955. Został zawarty między Austrią, Francją, Wielką Brytanią, USA oraz ZSRR, w których imieniu traktat podpisali ministrowie spraw zagranicznych.

³⁵ BGBl. Nr. 152/1955. W Traktacie można było również odnaleźć odwołania do kwestii mniejszości w samej preambule, w której stwierdzono, że Austria zobowiązuje się do uznania podstawowych praw człowieka oraz praw politycznych mniejszości narodowych mieszkających na jej terytorium.

³⁶ *Ibidem*.

Kolejne ustępy artykułu (7 ust.3 oraz 7 ust.4) dotyczyły natomiast praw językowych oraz kulturowych. Zgodnie z tymi pierwszymi w określonych okręgach administracyjnych i sądowych dopuszczone zostały – jako pomocnicze – języki słoweński oraz chorwacki. Możliwe było również umieszczanie dwujęzycznych napisów o charakterze topograficznym. Członkowie mniejszości posiadali ponadto prawo do uczestniczenia w życiu kulturalnym na równych zasadach w stosunku do reszty społeczeństwa. W artykule 7 zawarto również zakaz działalności wszelkich organizacji, których celem byłoby odebranie powyższych praw mniejszościom.

Nie można było jednak jeszcze mówić o stabilizacji wzajemnych stosunków. Jak pokazała bowiem późniejsza praktyka władze bardzo niechętnie realizowały powyższe uprawnienia, popierając w owym czasie asymilację. Fakt ten można w dużej mierze tłumaczyć charakterem samego Traktatu Państwowego, który został narzucony przez inne państwa.

Warto również zwrócić uwagę na to, co było cechą charakterystyczną postępowania względem mniejszości przez pierwszych kilkadziesiąt lat od odzyskania pełnej suwerenności. Chodzi mianowicie o to, że ochroną objęto tylko dwie grupy – słoweńską i chorwacką. Całkowicie pomijano natomiast interesy pozostałych. Powyższy fakt wynikał między innymi z tego, że przepisy o mniejszościach były w Traktacie pewnego rodzaju kompromisem. Stanowiło to konsekwencję sporów o Karyntię i Burgenland oraz związanych z nimi żądań Belgradu. W zamian za odstąpienie od roszczeń terytorialnych zdecydowano się zagwarantować prawa mniejszościom przebywającym na obszarze tych dwóch landów³⁷.

Omawiany okres stał również pod znakiem dużych zawirowań na scenie politycznej. Ekipy rządzące oraz koalicjanci bardzo szybko się zmieniały. Główne partie uwikłane były w wewnętrzne konflikty. Dopiero od 1970 roku, wraz z wyborem Bruno Kreiskiego na kanclerza, można zaobserwować istotne zmiany w podejściu do kwestii mniejszościowej. Znakiem rozpoznawczym było podjęcie dialogu ze środowiskami mniejszościowymi. Pierwszym efektem była ustawa o dwujęzycznych nazwach o charakterze topograficznym w Karyntii³⁸, przewidująca możliwość stosowania takich oznaczeń w miejscowościach, w których zamieszkiwało minimum 20% członków mniejszości. Jej uchwalenia z pewnością nie można jednak nazwać sukcesem. Wraz z bowiem wejściem w życie ustawy zaostrzył się poważny kryzys społeczny, sku-

³⁷ D. Popławski, *Austriacka polityka neutralności 1955–1995*, Warszawa 1995, s. 97–98.

³⁸ *Bundesgesetz, mit dem Bestimmungen über die Anbringung von zweisprachigen topographischen Bezeichnungen und Aufschriften in den Gebieten Kärntens mit slowenischer oder gemischter Bevölkerung (Ortstafelgesetz)*, BGBl. Nr 270/1972.

tecznie podsycany przez nacjonalistów. Przybrał on miano tzw. wojny tablicowej (*Ortstafelkrieg*)³⁹. W wyniku napiętej sytuacji wkrótce zawieszono stosowanie ustawy. Sprawa dotycząca stosowania dwujęzycznych napisów została rozstrzygnięta dopiero wraz z uchwaleniem nowych regulacji prawnych, począwszy od Ustawy o grupach narodowościowych z dnia 7 lipca 1976 roku.

5. Kwestia mniejszościowa w polityce władz po 1976 roku

Polityka z lat 1955–1976 generalnie nie sprzyjała mniejszościom narodowym. W literaturze niemieckojęzycznej określa się ten okres jako politykę udaremniania lub zapobiegania (*Verhinderungspolitik*)⁴⁰. Jej cechą była niechęć do realizacji postanowień Traktatu Państwowego oraz dążenie do udaremniania rozszerzania praw mniejszości. Towarzyszyła temu niekorzystna sytuacja społeczna.

Istniejące prawo chroniło tylko dwie grupy, zaś jego realizacja pozostawiała wiele do życzenia. Ignorowano wiele sytuacji spornych, ale wydarzenia z 1972 roku uświadomiły opinii publicznej skalę problemu. Urzeczywistnieniem nadchodzących zmian miała być Ustawa o grupach narodowościowych z 1976 roku. Po jej uchwaleniu możemy mówić o schyłku restrykcji wobec mniejszości. Władze w coraz szerszym zakresie skłonne były do dialogu i otwarcia. Również społeczeństwo zaczęło wykazywać większe zrozumienie w tym zakresie.

Dzień 7 lipca 1976 roku okazał się kluczową datą dla dalszych stosunków międzyetnicznych w społeczeństwie austriackim. Jedną z pierwszych zmian na mocy ustawy było wprowadzenie określenia grupy narodowościowej (*Volksgruppe*), zamiast wcześniejszej mniejszości narodowej (*nationale Minderheit*)⁴¹. Zgodnie z postanowieniami ustawy mianem tym określa się obecnie grupy, których członkowie wykazują takie cechy, jak obywatelstwo austriackie, własny język różniący się od języka niemieckiego oraz własne cechy etniczne (§ 1 ustęp 2). Bardzo istotne jest również

³⁹ Więcej na temat tego konfliktu – jego przebiegu, stosunku głównych graczy politycznych i konsekwencji w: E. Godlewska, *Ochrona praw...*, s. 82–85.

⁴⁰ *I am from Austria – Volksgruppen In Österreich. Österreichische Volksgruppenhandbücher*, Band 11, Wien 2001, s. 23–25; http://www-gewi.uni.graz.at/slav/studium/ring_vo/scripts/lk_slow-au.pdf [data odczytu: 22.05.2006].

⁴¹ Rozdział między powyższymi pojęciami nie jest jednak w Austrii całkowity. W różnych aktach prawnych pojawiają się odmienne określenia. Podczas gdy w ustawie z 1976 roku oraz rozporządzeniach rzeczywiście jest mowa o grupach narodowościowych, to dla przykładu w artykule 8 konstytucji ustawodawca posłużył się już pojęciem mniejszości narodowej.

pojęcie grup zamieszkałych (*beheimateten Gruppen*). W Austrii obejmuje ono grupy obywateli austriackich zamieszkałe co najmniej od trzech pokoleń na terytorium państwa⁴².

Ustawodawca przewidział ponadto tworzenie, oddzielnie dla każdej mniejszości, organów opiniotwórczo – doradczych w postaci Narodowościowych Rad Doradczych (*Volksgruppenbeiräte*). Moment powstania takiego organu wiąże się z zakończeniem procesu uznania przez władze.

Na mocy ustawy uregulowano kwestię praw językowych, rozszerzono katalog praw oświatowych oraz kulturowych, a także otwarto drogę do uznania nowych grup.

Rozszerzenie zakresu ochrony po 1976 roku dotyczyło kryterium podmiotowego, ale również terytorialnego. Do tej pory z ochrony korzystali jedynie karyńcy Słowenci oraz Chorwaci (a później Węgrzy) z Burgenlandu. Na mocy ustawy z 1976 roku uznano także chorwacką grupę w Wiedniu⁴³. W 1992 roku uczyniono to samo z mniejszością węgierską⁴⁴. Kolejnym krokiem było uznanie mniejszości czeskiej i słowackiej, co oficjalnie nastąpiło w 1994 roku⁴⁵. Ostatnią jak dotąd grupą uznaną przez władze austriackie pozostają Romowie. Uznanie miało miejsce 24 grudnia 1993 roku. Sama zaś Rada Narodowościowa dla tej mniejszości ukonstytuowała się niecałe dwa lata później – 5 września 1995 roku⁴⁶.

Wraz z kolejnymi nowelizacjami ustawy z 1976 roku następowała poprawa sytuacji i liberalizacja prawa. Jednym z najbardziej widocznych tego przejawów była zmiana dotycząca praw językowych w odniesieniu do dwujęzycznych oznaczeń o charakterze topograficznym. Do 2001 roku takie napisy można było umieszczać w miejscowościach, w których mniejszości narodowe stanowiły co najmniej 25% lokalnej społeczności. W wyniku nowelizacji, wymuszonej orzeczeniem Federalnego Trybunału Konstytucyjnego, wprowadzono klauzulę 10%⁴⁷.

Liberalizacji prawa towarzyszyło jednak wiele problemów. Począwszy od lat osiemdziesiątych XX wieku o wywiązywanie się z zobowiązań trzeba było walczyć różnymi środkami. Protesty przeciwko braku realizacji przyznanych praw przybierały czasami ostrzejsze formy. W 1985 roku,

⁴² Por. G. Janusz, *Status prawny mniejszości narodowych w Austrii*, w: *Z zagadnień współpracy polsko-austriackiej*, pod red. Z. Tomkowskiego, Lublin 2000, s. 217.

⁴³ *Burgenländische Kroaten. Österreichische Volksgruppenhandbücher*, Band 5, Wien 1993, s. 56.

⁴⁴ *Burgenländische Ungarn. Österreichische Volksgruppenhandbücher*, Band 4, Wien 1993, s. 20.

⁴⁵ Wtedy ukonstytuowały się Czeska i Słowacka Rada Narodowościowa. *Tschechen. Österreichische...*, s. 28.

⁴⁶ *Roma. Österreichische...*, s. 33.

⁴⁷ Por.: *Verfassungsgerichtshof Österreich*, <http://www.vfgh.gv.at/>, Sygnatura sprawy: G 213/01–18 i V 62,63/01–18.

z inicjatywy Chorwackiego Klubu Akademickiego (*der Kroatische Akademikerklub*, *Hrvatski akademski klub*) zorganizowano w miejscowości Eisenstadt/Żeljezno trzydziestogodzinny strajk. Jego uczestnicy domagali się przede wszystkim egzekwowania praw językowych⁴⁸. Niejednokrotnie trzeba było użyć silniejszych środków nacisku, w tym interwencji Federalnego Trybunału Konstytucyjnego⁴⁹.

Sytuacja komplikowała się również na szczeblu lokalnym. Stosunki panujące w Karyntii pod koniec ubiegłego stulecia można określić jako skomplikowane. Zbiegło się to w czasie ze wzrostem popularności Austriackiej Partii Wolnościowej (*Freiheitliche Partei Österreichs*, FPÖ). Jej lider i jednocześnie wieloletni gubernator Karyntii – Jörg Haider – słynął z poglądów nieprzychylnych mniejszościom. Ostro sprzeciwiał się obecności języka słoweńskiego w przestrzeni publicznej, odmawiając realizacji postanowień ustawy z 1976 roku. Po liberalizacji prawa z 2001 roku zaangażował się w spór z prezesem Federalnego Trybunału Konstytucyjnego, oskarżając przeciwnika o stronnictwo i domagając się jego odwołania⁵⁰. Atmosfera w całym landzie była napięta. Niszczono dwujęzyczne oznaczenia a członkowie mniejszości byli obiektem żartów i zaczepki słownych. Sytuacja w Karyntii stała się przedmiotem zainteresowania zagranicznych mediów. Niektóre z nich (głównie wydawane na terenie Słowenii) opisywały land, jako „austriacką Grecję”, gdzie ustawodawstwo nie przewiduje żadnych praw językowych dla mniejszości. Impas udało się przełamać dopiero po śmierci Jörga Haidera⁵¹. W kwietniu 2011 roku podpisano w Klagenfurcie specjalne Memorandum w sprawie dwujęzycznych napisów topograficznych, języka urzędowego i działań na rzecz współpracy ze słoweńską grupą narodowościową⁵². Podpisali je austriacki sekretarz stanu Josef Ostermayer, kanclerz Karyntii Gerhard Dörfler oraz reprezentanci organizacji mniejszościowych. 26 lipca 2011 roku uchwalono natomiast nowelizację Ustawy o grupach narodowościowych, zgodnie z którą „właściwe organy są zobowiązane do umieszczania znaków i oznaczeń topograficznych (...) bez zbędnej zwłoki”⁵³.

⁴⁸ G. Baumgartner, *Die Burgenländischen Sprachminderheiten 1945–1999*, <http://www.erinnern.at>, [data odczytu: 19.06.2007].

⁴⁹ Por. m.in.: *Verfassungsgerichtshof Österreich*, <http://www.vfgh.gv.at/>, Sygnatura sprawy: 11.585/1987, 12.245/1989.

⁵⁰ Por. m.in. S. Karner, *Die Bemühungen zur Lösung des Kärntner Minderheitenproblems 2005*, [w:] *Die Ortstafelfrage aus Expertensicht. Eine kritische Beleuchtung. Sonderband 01. Kärnten Dokumentation*, Klagenfurt 2006, s. 89–91.

⁵¹ Haider zginął w wypadku samochodowym 11 października 2008 roku.

⁵² *Memorandum betreffend zweisprachige topographische Aufschriften, die Amtssprache sowie Maßnahmen für die Zusammenarbeit mit der slowenischsprachigen Volksgruppe*.

⁵³ *Änderung des Volksgruppengesetzes aus 26. Juli 2011*, BGBl. I Nr. 46/2011.

Mimo powyższych problemów ostatnie lata XX wieku upłynęły w Austrii pod znakiem ciągłego rozwoju w zakresie ochrony praw mniejszości. Udało się unormować sytuację w odniesieniu do praw językowych, rozszerzono zakres prawa do nauki języków mniejszościowych. W 2000 roku, jako normę konstytucyjną, wprowadzono natomiast zasadę uznania kulturowej różnorodności państwa oraz poszanowania i wspierania kultur grup narodowościowych (art. 8 ust. 2 Konstytucji Austrii)⁵⁴.

6. Władze austriackie wobec Polonii

Pod koniec XX wieku polska grupa podjęła intensywne wysiłki mające na celu oficjalne uznanie ze strony austriackich władz. Byłoby to zwieńczeniem wzajemnych relacji oraz wkładu, jaki Polacy wnieśli w kształtowanie austriackiej państwowości. Wielu z nich należało bowiem do grona szczególnie zasłużonych. Polacy odgrywali ogromną rolę w okresie dualistycznej monarchii. Rozkwit przeżywała polska kultura, oświata i życie organizacyjne. Polacy bardzo aktywnie uczestniczyli w życiu politycznym. W tamtym czasie znane i cenione były takie rody arystokratyczne, jak Czartoryscy, Dzieduszyccy, Lanckorońscy, Lubomirscy. Hrabia Alfred Potocki sprawował w latach 1870–1871 urząd premiera wiedeńskiego rządu. Kazimierz Badeni pełnił tę funkcję w okresie 1895–1897. Znaną osobą był również Agenor Gołuchowski (junior)⁵⁵, pełniący funkcję ministra spraw zagranicznych Austro-Węgier w latach 1895–1906. Polacy obsadzani byli również na stanowiskach ministrów skarbu, wyznań religijnych i oświaty czy też kolei. Wiele innych osób to zasłużeńi parlamentarzyści, sędziowie, przedstawiciele nauki i kultury⁵⁶. W tamtym okresie Wiedeń był często miejscem docelowym polskiej emigracji.

Sytuacja uległa zmianie po 1918 roku. Był to okres kiedy relacje na linii Warszawa–Wiedeń wciąż pozostawały przyjazne, niemniej jednak wielu Polaków zdecydowało się wówczas na opuszczenie Austrii.

⁵⁴ *Federalna Ustawa Konstytucyjna Republiki Austrii*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2004, s. 39.

⁵⁵ Jego ojciec Agenor Gołuchowski senior był ministrem spraw wewnętrznych Austrii w latach 1859–1861.

⁵⁶ Szerz. na ten temat zob. m.in. W. S. Kucharski, *Polacy i Polonia w Austrii, Część I Zasiłki*, Lublin–Wiedeń 2001; W. Łazuga, „Rządy polskie” w Austrii. *Gabinet Kazimierza hr. Badeniego 1895–1897*, Poznań 1991; W. Ćwik, *Polsko-Austriackie koneksje prawnicze*, [w:] *Z zagadnień współpracy...*, s. 59–65; E. Olszewski, *Działalność Franciszka Smolki w latach rewolucji 1846 roku i Wiosny Ludów 1848–1849 roku*, [w:] *Z zagadnień współpracy...*, s. 67–75. Wnikliwą analizę ówczesnego życia politycznego Polaków przedstawił także R. Taborski, *Polacy w Wiedniu*, Kraków 2001, s. 87–115.

Ogromny wpływ miało oczywiście powstanie nad Wisłą niepodległego państwa. Mimo zmniejszenia liczebności, sytuacja Polonii wiele się jednak nie zmieniła. Dopiero radykalizacja nastrojów w Austrii i Anschluss do Niemiec zdecydowanie pogorszył status Polaków. Restrykcyjna i agresywna polityka Hitlera skierowana była również przeciwko polskiej społeczności. Zamykano organizacje, usuwano język polski z życia publicznego oraz znacznie ograniczano działalność kościoła katolickiego. Poważnym ciosem, podobnie jak w przypadku innych mniejszości, były lata II wojny światowej. Tuż po niej nastąpił natomiast w środowisku polonijnym rozdzwiek na gruncie stosunku wobec komunizmu. I choć władze austriackie dostrzegały w Polsce potencjał, jako jednego ze strategicznych partnerów zza Żelaznej Kurtyny, to wewnętrzne spory i dezintegracja środowiska uniemożliwiły konstruktywne rozmowy na temat statusu prawnego Polonii. Status ten nie uległ również zmianie mimo wzmożonych wysiłków w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Dwa wnioski o oficjalne uznanie⁵⁷ złożone w 1996 roku zostały odrzucone. Głównym zarzutem ze strony władz było niespełnienie wymogu tzw. „ciągłości istnienia”⁵⁸.

Wysiłki w tej materii są jednak kontynuowane. W 2006 roku, podczas odbywającego się w dniach 12–14 sierpnia w Kałkowie-Godowie I Integracyjnego Zjazdu Polaków z Kraju i Polonii na Całym Świecie, pełniący funkcję wiceprezesa zarządu Wspólnoty Polskich Organizacji w Austrii – Piotr Radowski – zabiegał o odpowiednie wsparcie. Jednym z efektów była uchwała, w której „uczestnicy Zjazdu zwracają się do rządu RP o zdecydowane poparcie starań Polonii Austriackiej o uzyskanie statusu grupy narodowościowej”⁵⁹.

Stosunek austriackich władz pozostaje jak na razie nieugięty. Sprawa ta stała się nawet przedmiotem zainteresowania ze strony organów monitoringowych Rady Europy – Komitetu Doradczego oraz Komitetu Ekspertów. Zgodnie z ich opiniami kwestia oficjalnego uznania grupy powinna być rozstrzygnięta za pomocą dalszych szczegółowych konsultacji przedstawicieli władz z reprezentantami mieszkających w Austrii Polaków⁶⁰.

⁵⁷ Pierwszy z nich dotyczył uznania grupy w Wiedniu. Jego autorem był Związek Polaków w Austrii „Strzecha”. Zgodnie z drugim wnioskowano o uznanie na terytorium całego państwa. Został on złożony przez Forum Polonii.

⁵⁸ <http://www.euwp.org/iwinski.html> [data odczytu: 15.03.2007].

⁵⁹ <http://forumpolonii.at/KalkowGodow.htm> [data odczytu: 15.03.2007].

⁶⁰ Por. m.in.: *Opinion on Austria. Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities*, Strasburg 2002, s. 7–8, *Application of the Charter in Austria. 2nd monitoring cycle. Report of the Committee of Experts on the Charter*, Strasbourg, 10 September 2008, s. 7.

7. Uwagi końcowe

Wiek XX przyniósł dla państwa austriackiego duże zmiany w odniesieniu do kwestii mniejszościowej. Drastycznie zmienił się skład narodowościowy społeczeństwa. Austria z państwa wielonarodowego stała się w zasadzie jednolita pod względem etnicznym. Jednocześnie przeobrażenia na arenie międzynarodowej wymusiły niejako zmianę polityki wewnętrznej. Stały, choć powolny postęp widoczny był przede wszystkim w drugiej połowie XX wieku, a więc po odzyskaniu pełnej suwerenności na mocy Traktatu Państwowego. Poprawa sytuacji zamieszkujących w Austrii mniejszości narodowych to między innymi efekt zaangażowania na arenie międzynarodowej i upowszechniania standardów ochrony mniejszości. W drugiej połowie lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku Austria stała się pełnoprawnym członkiem ONZ i Rady Europy. W kolejnych latach angażowała się ponadto w organizowanie współpracy w ramach KBWE. Był to również okres, w którym Austria uporało się wreszcie z demonami przeszłości. Na istotne zmiany w kwestii narodowościowej nałożyły się bowiem zmiany świadomości społeczeństwa austriackiego, które coraz śміalej zaczęło patrzeć na siebie jako odrębny naród, a nie odłamek narodu niemieckiego. Takie określenia jak Niemiecka Austria⁶¹ odeszły w zapomnienie. Wzrost własnej świadomości mógł stać się jedną z przyczyn większej otwartości w stosunku do mniejszości.

Należy również podkreślić, że na położenie mniejszości wpływ miały stosunki bilateralne z państwami ościennymi. W latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku, a więc w okresie wzrostu zainteresowania kwestią mniejszościową w Austrii, uregulowano status ludności niemieckojęzycznej we włoskim regionie Trydent – Górna Adyga. Impulsem do uchwalenia ustaw z 1972 oraz 1976 roku były z kolei spory z Jugosławią. Rząd w Belgradzie miał bowiem poważne zastrzeżenia do realizacji postanowień Traktatu Państwowego w odniesieniu do mniejszości słoweńskiej i chorwackiej. Porozumienie w tej sprawie udało się zawrzeć w 1972 roku, podczas wizyty delegacji jugosłowiańskiej w Wiedniu⁶². Obie strony zobowiązały się do rozszerzenia uprawnień poszczególnym mniejszościom, a wspomniane powyżej akty prawne są tego pokłosiem.

⁶¹ Nazwa ta funkcjonowała w okresie dualistycznej monarchii jako określenie terytorium w którym dominowała ludność niemieckojęzyczna. Między 11 listopada 1918 a 21 października 1919 była to oficjalna nazwa nowo powstałej republiki. Zmieniono ją następnie zgodnie z porozumieniami z Saint Germain-en-Laye na „Republika Austrii”.

⁶² D. Popławski, *Austriacka polityka...*, s. 98–99.

Począwszy od drugiej połowy XX wieku politykę władz austriackich wobec mniejszości narodowych można określić jako proces przechodzenia od restrykcji do dialogu. I choć mieliśmy do czynienia w tym okresie z poważnymi konfliktami, czego najbardziej jaskrawym przykładem był spór wokół dwujęzycznych oznaczeń, to wydaje się, że u progu XXI wieku udało się osiągnąć konstruktywny kompromis. W dniu dzisiejszym Austria może się poszczycić długą tradycją ochrony mniejszości narodowych.

Zusammenfassung

DIE ENTWICKLUNG DER ÖSTERREICHISCHEN POLITIK GEGENÜBER NATIONALEN MINDERHEITEN IM ZWANZIGSTEN JAHRHUNDERT

Österreichischen Politik gegenüber nationalen Minderheiten unterlag im zwanzigsten Jahrhundert viele Veränderungen. Österreich trat in diese Periode als einer dualistischen Monarchie mit verschiedenen ethnischen Gruppen ein. Jahrzehnte später war sie das Land, in dem Minderheiten stellte einen sehr kleinen Prozentsatz der Bevölkerung. Während dieser Zeit änderte sich die offizielle Nomenklatur, das Verhältnis von Staat zu bestimmten Gruppen, und vor allem – den Umfang des Rechtsschutzes. Offene Feindschaft wurde von der Politik des Dialogs ersetzt. Aber es war kein einfacher Prozess – mit den dramatischen Momenten, als die beiden Weltkriege, Anschluss Österreichs im Jahr 1938 oder Ortstaffelkrieg in Jahr 1972. Für lange Zeit wurde die österreichische Gesellschaft als ein Zweig der deutschen Nation behandelt. Seit den siebziger Jahren des zwanzigsten Jahrhunderts können wir wesentliche Änderungen beobachten. Dieses wird unter anderem durch das Volksgruppengesetz nachgewiesen.